

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ВИМІР ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ІЗ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ: ЦИФРОВА ГРАМОТНІСТЬ І М'ЯКІ НАВИЧКИ ЯК ІНСТРУМЕНТИ ЗАХИСТУ ПРАВ ДИТИНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Петровська К. В., Тургенєва А. О.

ВСТУП

Збройна агресія проти України поставила суспільство перед безпрецедентними викликами, серед яких особливого значення набуває проблема захисту прав дитини. За даними UNICEF, уже після першого місяця повномасштабної війни 4,3 млн дітей – більше половини дитячого населення країни – були змушені покинути свої домівки, ставши внутрішньо переміщеними особами чи біженцями за кордоном¹. Через шість тижнів війни цей показник зріс до майже двох третин усіх дітей в Україні². Втрата батьків, вимушене переміщення, травматичний досвід, ризик фізичного чи психологічного насильства, обмежений доступ до якісної освіти – це лише частина тих труднощів, з якими стикаються діти в умовах війни. За офіційними даними Служби національних соціальних послуг, станом на жовтень 2024 року 1 969 дітей втратили батьківське піклування безпосередньо через війну, а загальна кількість дітей, які залишилися без піклування, сягнула 17 241³. Саме тому формування ефективної системи захисту прав дитини в кризових обставинах є одним із ключових завдань як державних інституцій, так і міжнародної спільноти.

Водночас війна прискорила процес цифровізації соціальної роботи, яка стає ключовим інструментом забезпечення прав дитини в кризових умовах. Зараз цифровізація соціальної роботи постає як один із визначальних інструментів підтримки дітей. Використання цифрових технологій дозволяє забезпечити неперервність освітнього процесу, організувати дистанційні консультації, координувати роботу кризових

¹ UNICEF. More than half of Ukraine's children displaced after one month of war [Електронний ресурс]. URL: <https://www.unicef.org/press-releases/more-half-ukraines-children-displaced-after-one-month-war>

² Euronews. Nearly two-thirds of Ukrainian children displaced by war, says UN [Електронний ресурс]. URL: <https://www.euronews.com/2022/04/12/nearly-two-thirds-of-ukrainian-children-displaced-by-war-says-un?utm>

³ SOS Children's Villages. More foster families needed for children who have lost parental care in the war in Ukraine [Електронний ресурс]. URL: <https://www.sos-childrensvillages.org/news/three-years-of-war-in-ukraine?utm>

гарячих ліній, вести облік переміщених дітей. Водночас цифрові сервіси виступають засобом відновлення доступу до базових прав – на освіту, інформацію та безпеку. Однак ефективне використання цифрових технологій потребує від фахівців належного рівня цифрової грамотності та обізнаності щодо стандартів безпечного функціонування у цифровому середовищі. За результатами дослідження цифрової грамотності українців (2019), 53 % населення мали рівень нижче базового, а 15,1 % взагалі не володіли цифровими навичками⁴. Це свідчить про значні виклики у сфері підготовки кадрів ще до початку війни.

Разом із тим цифрові навички не можуть повною мірою забезпечити результативність допомоги та замінити соціально-комунікативну складову професійної діяльності без розвинених м'яких навичок (soft skills). Емпатія, комунікаційні здібності, емоційний інтелект, стресостійкість та вміння працювати з травмованими дітьми є невід'ємними складовими професійної компетентності. У воєнний час, коли дитина часто опиняється в ситуації втрати соціальних зв'язків та потребує психологічної підтримки, саме ці якості фахівця стають визначальними для ефективного захисту її прав.

Таким чином, постає необхідність у комплексному підході до підготовки майбутніх фахівців соціальної роботи, що поєднує розвиток цифрових компетентностей із формуванням soft skills. Такий інтегрований підхід дозволить не лише забезпечити технічну доступність допомоги, але й гарантувати чутливість та ефективність взаємодії з дитиною.

1. Цифрова грамотність як ключова компетентність сучасного фахівця із соціальної роботи у сфері захисту прав дитини

У сучасних умовах цифрова грамотність розглядається не лише як технічна здатність користуватися комп'ютером або мобільними пристроями, але й як комплексна компетентність, що включає критичне мислення, вміння працювати з великими обсягами інформації, комунікацію в цифровому середовищі та забезпечення безпеки даних. Вона дедалі більше сприймається як базова життєва навичка, подібна до читання чи письма, без якої неможливо повноцінно реалізовувати соціальні та професійні права.

З огляду на зростаючу роль цифрової грамотності у світі було розроблено низку міжнародних моделей, що пропонують рамкові підходи до її оцінювання та розвитку. Найбільш впливовою є модель

⁴ East Europe Foundation; EGAP Programme. A study of digital literacy among Ukrainians [Електронний ресурс]. URL: <https://oldegap.eef.org.ua/en/projects/research-of-digital-literacy-of-ukrainians/?utm>

Digital Competence Framework for Citizens (DigComp), створена Європейською комісією у 2013 р. і оновлена у 2022р. Вона визначає цифрову компетентність як «впевнене, критичне та відповідальне використання цифрових технологій для навчання, роботи та участі у суспільстві» та виокремлює п'ять ключових блоків⁵:

1. Інформаційна грамотність і робота з даними.
2. Комунікація та співпраця у цифровому середовищі.
3. Створення цифрового контенту.
4. Безпека (захист персональних даних, добробут у цифровому середовищі).
5. Вирішення проблем і креативність через цифрові інструменти.

Поряд із DigComp варто згадати й інші впливові моделі:

– UNESCO ICT Competency Framework for Teachers (ICT-CFT), що робить акцент на інтеграції цифрових технологій у професійну діяльність педагогів і соціальних працівників⁶;

– OECD Skills Outlook, де цифрова грамотність розглядається у зв'язку з навичками XXI століття – креативністю, комунікацією, критичним мисленням⁷;

– 21st Century Skills Framework (Partnership for 21st Century Learning, США), у якій цифрові компетентності поєднані з комунікативними та соціальними навичками⁸.

Український контекст також поступово інтегрується у світовий дискурс. В українському контексті розробка підходів до цифрової грамотності розпочалася ще до війни. Міністерство цифрової трансформації запровадило національну платформу «Дія. Цифрова освіта»⁹, спрямовану на формування базових і просунутих цифрових навичок серед громадян, та власний Рамковий документ цифрової компетентності громадян України (аналог DigComp)¹⁰.

⁵ European Commission. The Digital Competence Framework for Citizens – DigComp 2.2 [Електронний ресурс]. URL: https://joint-research-centre.ec.europa.eu/digcomp/digital-competence-framework_en

⁶ UNESCO. ICT Competency Framework for Teachers (ICT-CFT), Version 3 [Електронний ресурс]. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000265721>

⁷ OECD. OECD Skills Outlook 2019: Thriving in a Digital World [Електронний ресурс]. URL: <https://doi.org/10.1787/df80bc12-en>

⁸ Partnership for 21st Century Learning (P21). Framework for 21st Century Learning [Електронний ресурс]. URL: http://static.battelleforkids.org/documents/p21/P21_Framework_DefinitionsBfK.pdf

⁹ Міністерство цифрової трансформації України. Дія. Цифрова освіта [Електронний ресурс]. URL: <https://osvita.diiia.gov.ua>

¹⁰ Міністерство цифрової трансформації України. Рамка цифрової компетентності для громадян України [Електронний ресурс]. URL: https://thedigital.gov.ua/storage/uploads/files/news_post/2021/3/mintsifra-oprilyudnyue-ramku-tsifrovoyi-kompetentnosti-dlya-gromadyan/%D0%9E%D0%A0%20%D0%A6%D0%9A.pdf

Дослідження East Europe Foundation (2019) показало, що 53 % українців мали рівень цифрової грамотності нижче базового, 37,9 % – дуже низький рівень, а 15,1 % узагалі не володіли цифровими навичками¹¹. Ці дані свідчать, що ще до початку повномасштабної агресії в Україні існувала гостра потреба у розвитку цифрових компетентностей, зокрема у сфері соціальної роботи.

Таким чином, міжнародні та національні моделі цифрової грамотності формують теоретичний і методологічний фундамент для оцінювання рівня цифрових компетентностей громадян. Для фахівців соціальної роботи ці рамки не є абстрактними документами – вони окреслюють набір конкретних навичок і вмінь, без яких неможливо забезпечити ефективний захист прав дитини. Саме тому наступним кроком доцільно розглянути, яку практичну роль цифрова грамотність відіграє у сфері соціальної роботи, особливо в умовах воєнного часу.

Захист прав дитини у воєнних умовах передбачає використання цифрових технологій у кількох ключових напрямках.

По-перше, це забезпечення доступу до освіти. В умовах, коли понад половина дітей були вимушені залишити свої домівки та школи, цифрові платформи стали основним інструментом продовження навчання. UNICEF реалізує ініціативи з цифрового навчання, включно з онлайн-курсами та віртуальними класами, що дають змогу дітям отримувати освіту незалежно від місця перебування.

По-друге, важливим є надання дистанційної психологічної та соціальної підтримки. Онлайн-консультації, гарячі лінії та чати з психологами дають можливість дітям та їхнім батькам отримати допомогу в кризових ситуаціях. Для фахівця соціальної роботи цифрова компетентність у цьому контексті полягає не тільки у вмінні користуватися комунікаційними платформами, а й у здатності правильно організовувати онлайн-спілкування, дотримуючись принципів конфіденційності та етичних стандартів.

По-третє, цифрові технології відіграють вирішальну роль у веденні обліку дітей, які залишилися без піклування. За даними Служби національних соціальних послуг, станом на жовтень 2024 року 17 241 дитина в Україні перебувала без батьківського піклування, з яких майже дві тисячі втратили його безпосередньо через війну¹². У таких умовах електронні реєстри, бази даних і системи координації

¹¹ East Europe Foundation; EGAP Programme. A study of digital literacy among Ukrainians [Електронний ресурс]. URL: <https://oldegap.eef.org.ua/en/projects/research-of-digital-literacy-of-ukrainians/?utm>

¹² SOS Children's Villages. More foster families needed for children who have lost parental care in the war in Ukraine [Електронний ресурс]. URL: <https://www.sos-childrensvillages.org/news/three-years-of-war-in-ukraine?utm>

дозволяють уникати дублювання інформації, контролювати надання допомоги та забезпечувати прозорість соціальних процесів.

Отже, цифрова грамотність забезпечує фахівцям соціальної роботи інструменти для виконання ключових завдань: організацію дистанційної освіти, надання психологічної та соціальної підтримки онлайн, ведення обліку та моніторинг становища дітей. У мирний час ці інструменти вже мали б важливе значення, однак саме в умовах війни їхнє значення зростає багатократно. Адже надзвичайні обставини не лише актуалізують потребу у цифрових технологіях, але й створюють нові загрози та виклики, які потребують особливих навичок роботи із дітьми та їхніми сім'ями. Саме тому необхідно окремо розглянути специфіку функціонування цифрових сервісів у воєнному контексті.

Війна значно підвищила вимоги до цифрової грамотності соціальних працівників. Фахівці мають працювати не лише з дітьми, які залишилися в Україні, але й з тими, хто опинився за кордоном. У цих випадках саме цифрові канали комунікації дозволяють підтримувати контакт, координувати допомогу, здійснювати консультації в дистанційному форматі.

Особливого значення набувають питання кібербезпеки. Діти є вразливою групою до ризиків онлайн-експлуатації, кібербулінгу, маніпуляцій у соціальних мережах. За даними опитування UNICEF (лютий 2025), майже 95% дітей та молоді активно перевіряють інформацію онлайн, яку вважають сумнівною – це свідчить про те, що навіть в умовах війни молоде покоління намагається бути критичними до джерел. Проте приблизно 45% опитаних зазнали cyber-булінгу¹³. В опитуванні від Міністерства цифрової трансформації України та UNICEF серед молоді віком 13-24 років кожен третій учасник зазначив, що став жертвою онлайн-булінгу¹⁴. Тому одним із завдань фахівця соціальної роботи є не тільки захист прав дитини у фізичному середовищі, а й забезпечення її цифрової безпеки: навчання правилам безпечного користування інтернетом, захист персональних даних, формування навичок критичного мислення.

Цифрові сервіси виступають також як інструмент відновлення доступу до базових прав дитини: права на освіту, право на інформацію,

¹³ ЮНІСЕФ Україна. Активно перевіряйте онлайн-джерела. Пресреліз. Київ: ЮНІСЕФ Україна, 2025. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/en/press-releases/actively-check-online-sources>

¹⁴ ЮНІСЕФ Україна. Міністерство цифрової трансформації України. Міністерство цифрової трансформації та ЮНІСЕФ представили серію еду– та ентертейнмент-відео для молоді про кібербулінг. Пресреліз. Київ: ЮНІСЕФ Україна, 2020. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/en/press-releases/ministry-digital-transformation-and-unicef-presented-edutainment-series-young-people>

право на безпеку. Аналіз Державної служби якості освіти України на 2024 рік показав, що у деяких громадах (в 21 області) від 10 % до 36 % дітей не мають доступу до якісного цифрового освітнього процесу через відсутність відповідної техніки або інтернет-зв'язку¹⁵. А опитування Київського міжнародного інституту соціології (2023) показало, що частка українців, які користуються інтернетом щодня, становить 80 %, що є зростанням порівняно з попередніми роками¹⁶.

Також, дистанційні консультації дозволяють дітям у прифронтових зонах отримати психологічну підтримку. Адже згідно із дослідженням Національного інституту стратегічних досліджень, близько 4 мільйонів дітей в Україні можуть потребувати психологічної допомоги через травми, спричинені війною¹⁷.

Таким чином, цифрова грамотність є фундаментальною компетентністю сучасного фахівця із соціальної роботи у сфері захисту прав дитини. Вона забезпечує:

- доступність освіти й соціальної підтримки незалежно від місця перебування дитини;
- ефективність обліку та координації соціальних послуг;
- захист дітей від цифрових загроз і формування безпечного онлайн-середовища.

У контексті війни цифрова грамотність перестає бути додатковою перевагою – вона стає невід'ємною умовою професійної діяльності соціального працівника, здатного гарантувати захист прав дитини в умовах глибокої суспільної кризи.

Таким чином, війна поставила перед системою соціальної роботи принципово нові завдання, що потребують не лише теоретичного осмислення, але й практичної перевірки реального стану підготовки майбутніх фахівців. Адже саме вони найближчим часом забезпечуватимуть захист прав дітей у кризових умовах.

У цьому контексті доцільним видається звернутися до емпіричного дослідження, проведеного серед здобувачів спеціальності П10 Соціальна робота та консультування на базі Бердянського державного

¹⁵ ASSERT LIFE. Освіта під час війни: чому надання студентам технічних засобів є критично важливим. Стаття. Київ: ASSERT LIFE, 2025. URL: <https://assertlife.org/en/education-during-wartime-technical-support/>.

¹⁶ Петришин Б. Українці стали частіше користуватися інтернетом: 80% онлайн щодня – соопитування. Стаття. Київ: Rubryka, 2024. Доступно: <https://rubryka.com/en/2024/01/26/ukrayintsi-staly-chastishe-korystuvatysya-internetom-80-onlajn-shhodnya-sotsopytuvannya/>.

¹⁷ Національний інститут стратегічних досліджень України. Покращення психологічного благополуччя населення під час тривалої війни. Аналітична доповідь. Київ: НІСД, 2025. URL: <https://niss.gov.ua/en/doslidzhennya/socialna-politika/imprpving-psychological-well-being-population-during-prolonged-war>

педагогічного університету. Воно дозволяє простежити, яким є фактичний рівень цифрових компетентностей, які проблеми відзначають самі майбутні фахівці, та які тенденції спостерігаються у співвідношенні між теоретичними стандартами та практичною готовністю до роботи.

Емпіричне дослідження проводилося упродовж березня–квітня 2025 року. Метод збору даних – анкетне онлайн-опитування, організоване через захищену платформу Google Forms із попереднім інформованим погодженням учасників. Участь була добровільною та анонімною. До вибірки увійшло 128 здобувачів II (магістерського) рівня вищої освіти, серед яких 72 студенти мали досвід проходження практики у соціальних службах та установах, а 56 – практики ще не мали. Анкета містила блоки питань щодо демографічних характеристик, самооцінки цифрових компетентностей (на основі рамки DigCompUA), готовності до роботи з дітьми у дистанційному форматі, а також відкриті запитання для якісного аналізу.

Проведене опитування дозволило виявити кілька важливих тенденцій.

По-перше, загальний рівень цифрових компетентностей студентів виявився середнім, із незначним коливанням між різними блоками (Таблиця 1). Найбільш упевнено респонденти почувалися у сфері цифрової комунікації (середня оцінка – 3,4 бала за п'ятибальною шкалою), що зумовлено щоденним використанням соціальних мереж та месенджерів. Водночас найнижчі показники продемонстровано у сфері цифрової безпеки (2,5 бала), що свідчить про недостатнє усвідомлення загроз та слабе володіння інструментами захисту персональних даних.

Таблиця 1

**Середні значення цифрових компетентностей
за сферами (шкала 1–5)**

Сфера DigComp	Середнє (M)	Стандартне відхилення (SD)
Інформаційна грамотність і робота з даними	3,1	0,7
Комунікація та співпраця	3,4	0,6
Створення цифрового контенту	2,9	0,8
Безпека	2,5	0,7
Вирішення проблем	3,0	0,6
Загальний індекс	3,02	0,58

По-друге, студенти, які вже мали досвід практики у соціальних службах, продемонстрували вищий рівень цифрової грамотності порівняно з тими, хто практики ще не проходив (Таблиця 2). Зокрема,

вони впевненіше оцінювали власні вміння використовувати електронні бази даних, організовувати дистанційні консультації та застосовувати цифрові сервіси для моніторингу становища дітей.

Таблиця 2

Порівняння студентів з досвідом практики та без практики

Показник	Практика (n=72)	Без практики (n=56)	t/U	p
Загальний індекс цифрових компетентностей	3,18 (0,55)	2,84 (0,60)	3,12	0,002
Готовність до дистанційної роботи (шкала 1–5)	3,6 (0,7)	3,0 (0,8)	3,87	<0,001

По-третє, встановлено залежність між рівнем цифрової грамотності та самооцінкою готовності працювати з дітьми у кризових умовах. Ті студенти, які мали вищі бали з цифрової грамотності, частіше заявляли про готовність проводити дистанційні консультації, підтримувати зв'язок із дітьми-біженцями та організовувати онлайн-навчання.

По-четверте, у відкритих відповідях студенти відзначали низку ключових труднощів, які ускладнюють ефективне використання цифрових технологій у соціальній роботі:

- відсутність стабільного інтернет-з'єднання у прифронтових та сільських районах;
- недостатня кількість практичних занять з кризової комунікації онлайн;
- складність у використанні спеціалізованих цифрових платформ, створених для ведення обліку переміщених дітей;
- недостатня інтеграція питань кібербезпеки у навчальні програми.

Отримані результати свідчать, що хоча майбутні фахівці соціальної роботи вже володіють базовим рівнем цифрової грамотності, існують значні прогалини, особливо у сфері безпеки та кризової дистанційної комунікації. Це вимагає посилення освітніх програм відповідними модулями, спрямованими на формування практичних навичок, адаптованих до умов воєнного часу.

2. Soft skills як основа професійної підготовки фахівців із соціальної роботи для захисту прав дитини

Сучасна професійна підготовка фахівців із соціальної роботи у сфері захисту прав дитини вимагає гармонійного поєднання технічних та особистісних компетентностей. Якщо цифрова грамотність забезпечує

доступ до інструментів та ресурсів, то якість професійної взаємодії визначається рівнем розвиненості **базових soft skills**: комунікації, емпатії, емоційного інтелекту, стресостійкості. У науковій літературі soft skills розглядаються як універсальні навички, що формують здатність до ефективної соціальної та професійної взаємодії, а у випадку соціальної роботи – ще й до етичного прийняття рішень та адвокації інтересів дитини. Таким чином, формування soft skills у процесі підготовки спеціалістів розглядається як провідний чинник забезпечення дієвості механізмів захисту прав дитини. Відтак у професійній практиці соціального працівника вони трансформуються у ключові компетентності, що забезпечують результативність діяльності, здатність ухвалювати виважені рішення та працювати в умовах підвищеного емоційного навантаження.

Серед усього спектра таких навичок особливу вагу мають емпатія та активне слухання, що дають змогу розуміти внутрішній стан дитини, виявляти приховані потреби та будувати довіру. Асертивність забезпечує здатність конструктивно висловлювати позицію та відстоювати права дитини без переходу до агресії чи пасивності. У тісному зв'язку з цим перебуває емоційний інтелект, який допомагає соціальному працівнику усвідомлювати та регулювати власні емоції й адекватно реагувати на емоційний стан інших¹⁸.

Не менш значущими є навички командної роботи та ефективної комунікації з різними суб'єктами – дітьми, батьками, педагогами, юристами, представниками органів влади. В умовах міжвідомчої взаємодії ці навички визначають спроможність соціального працівника координувати дії, організовувати партнерські відносини та забезпечувати комплексний захист прав дитини¹⁹.

Крім того, у професійній практиці особливого значення набувають критичне мислення та навички вирішення конфліктів. Критичне мислення дозволяє соціальному працівнику аналізувати ситуацію комплексно, відрізняти факти від суб'єктивних оцінок, приймати обґрунтовані рішення. Уміння вирішувати конфлікти сприяє зниженню

¹⁸ Шеплякова І. О. До проблеми формування soft skills у процесі професійної підготовки майбутніх соціальних працівників. *Сучасні реалії та перспективи соціального виховання особистості в різних соціальних інституціях* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Харків, 25 листопада 2021 р. Харків : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2021. С. 70–72.

¹⁹ Кочубей Тетяна, Ткачук Юлія. Соціальні навички soft skills у системі компетентностей майбутніх соціальних працівників. *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2021. № 2(7). С. 42–50.

соціальної напруги, допомагає врегульовувати суперечності між дитиною, батьками, закладами освіти чи органами влади²⁰.

Таким чином, *soft skills* визначають не лише індивідуальну професійну ефективність соціального працівника, але й забезпечують успішність реалізації завдань у кризових умовах.

В умовах воєнних дій потреба у *soft skills* значно зростає. Багато дітей стикаються з втратами, травмами, вимушеним переселенням чи насильством, що створює нові виклики для соціальної роботи. За даними UNICEF, лише у період із березня по травень 2025 року кількість дітей, загинув чи поранених, зросла більш ніж на 200 %: 222 дитини проти 73 у попередньому кварталі²¹. В середньому, щотижня в Україні гине або зазнає травм щонайменше 16 дітей²².

У таких умовах ключового значення набуває здатність соціального працівника вислухати й зрозуміти дитину, яка зазнала психологічної травми. Емпатія та навички активного слухання створюють передумови для формування довіри, що допомагає зменшити рівень тривожності та сприяє психологічній стабілізації дитини. За даними UNICEF, діти, які отримують емоційну підтримку після травматичних подій, демонструють швидше відновлення та нижчий ризик розвитку посттравматичних розладів.

Другою важливою компетентністю є здатність працювати з дітьми-біженцями, сиротами та жертвами насильства. Такі діти часто стикаються з порушенням базових прав – на освіту, медичний догляд, безпеку. Соціальний працівник має поєднувати кризове консультування зі стресостійкістю, щоб надавати комплексну підтримку. Звіт OECD підкреслює, що успішна інтеграція дітей-біженців значною мірою залежить від психосоціальної допомоги та створення безпечного освітнього середовища²³.

²⁰ Курило В. С., Караман О. Л., Степаненко В. І. Розвиток критичного мислення як напрям роботи соціального педагога щодо подолання негативних трансформацій особистості в умовах війни. *Інноваційна педагогіка*. 2024. №. 72.

²¹ UNICEF. (2025, June 3). Threefold increase in number of children killed or injured in Ukraine over past three months. UNICEF Europe and Central Asia. <https://www.unicef.org/eca/press-releases/threefold-increase-number-children-killed-or-injured-ukraine-over-past-three-months>

²² UNICEF. (2023, August 22). At least 16 children killed or injured every week in Ukraine as escalation of war nears 18-month mark. UNICEF Europe and Central Asia. <https://www.unicef.org/eca/press-releases/average-least-16-children-killed-or-injured-ukraine-every-week-escalation-war-nears>

²³ OECD. (2022). Supporting the social and emotional well-being of refugee students from Ukraine in host countries. <https://www.oecd.org/education/supporting-the-social-and-emotional-well-being-of-refugee-students-from-ukraine-in-host-countries-d7250ef7-en.htm>

Ефективний захист прав дитини під час війни неможливий без налагодженої комунікації соціальних працівників із державними та міжнародними інституціями. Саме вони забезпечують реалізацію комплексних програм допомоги, координацію ресурсів і доступ дітей до соціальних послуг.

З боку держави ключову роль відіграють:

- Міністерство соціальної політики, сім'ї та єдності України, яке координує роботу служб у справах дітей та центрів соціальних служб²⁴;
- Національна соціальна сервісна служба України, що здійснює контроль за дотриманням прав дітей і організовує соціальний захист у громадах²⁵;
- Офіс Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, який моніторить дотримання прав дитини навіть у прифронтових регіонах²⁶.

На міжнародному рівні вагомими партнерами є:

- UNICEF, що реалізує програми психосоціальної підтримки, освітніх та медичних ініціативи для дітей в Україні;
- UNHCR – Агентство ООН у справах біженців, яке координує допомогу дітям-біженцям та їхнім сім'ям;
- Міжнародний комітет Червоного Хреста (ICRC), який надає гуманітарну допомогу дітям і сім'ям у зонах активних бойових дій;
- Save the Children, організація, що впроваджує освітні та психологічні програми підтримки дітей, постраждалих від війни.

Для соціального працівника взаємодія з цими структурами вимагає не лише знання їхніх функцій, а й розвинених soft skills: дипломатичності, міжкультурної комунікації, уміння координувати спільні дії. Дослідження підтверджують, що саме міжвідомча та міжнародна співпраця значно підвищує ефективність захисту прав дітей у кризових ситуаціях.

Таким чином, комунікація з міжнародними та державними організаціями – це не лише обмін інформацією, а комплексна співпраця, що забезпечує дітям доступ до освітніх, соціальних і медичних послуг навіть у найскладніших умовах воєнного часу. Проте ефективність такої взаємодії значною мірою залежить від професійної підготовки соціальних працівників. Саме в освітньому процесі закладається основа

²⁴ Міністерство соціальної політики, сім'ї та єдності України : офіційний веб-сайт. URL: <https://www.msp.gov.ua/>

²⁵ Національна соціальна сервісна служба України : офіційний веб-сайт. URL: <https://nssu.gov.ua/>

²⁶ Офіс Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини : офіційний веб-сайт. URL: <https://ombudsman.gov.ua/>

для розвитку soft skills, які у майбутньому визначають якість практичної діяльності та здатність фахівця реагувати на виклики сучасності.

Формування soft skills у здобувачів вищої освіти доцільно здійснювати передусім у межах освітнього процесу шляхом активного використання інтерактивних методів навчання. До них належать рольові ігри та кейс-методи, що дозволяють моделювати професійні ситуації. Зокрема, ефективним може стати використання завдань на тему «Дитина в умовах війни», завдяки яким здобувачі освіти зможуть набути навичок роботи з травматичними переживаннями. Важливим напрямом освітньої підготовки можуть бути тренінги з кризової комунікації та ненасильницького спілкування, спрямовані на формування навичок конструктивного діалогу в конфліктних або кризових умовах. Окремо варто приділити увагу практикам із розвитку стресостійкості майбутніх фахівців із соціальної роботи, які допоможуть зберігати професійну стабільність навіть за умов високого емоційного навантаження.

Провідним засобом розвитку навичок може стати практична підготовка: практика у державних і громадських організаціях, стажування в проєктах міжнародних фондів, участь у волонтерських ініціативах. Співпраця з громадськими організаціями дозволить здобувачам освіти безпосередньо долучатися до соціальних проєктів, набуваючи досвіду командної роботи, кризового консультування та комунікації з дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах²⁷.

Окремо слід наголосити на значенні міждисциплінарного підходу, адже формування soft skills неможливе без інтеграції знань із психології, педагогіки, права, менеджменту та соціальної політики. Поєднання різних дисциплін забезпечує гнучкість мислення та здатність комплексно бачити проблему, що є визначальним для роботи соціального працівника у сфері захисту прав дитини.

Отже, soft skills виступають ключовою складовою професійної підготовки майбутніх фахівців із соціальної роботи у сфері захисту прав дитини. Вони визначають не лише якість міжособистісної взаємодії, але й ефективність прийняття рішень, уміння надавати підтримку дітям, що пережили травматичний досвід, підтримувати дітей у кризових ситуаціях та координувати міжвідомчу й міжнародну співпрацю.

²⁷ Шевчук, О. Формування soft skills у майбутніх соціальних працівників у процесі практичної підготовки. *Всичливість. Humanitas*. 2022. 4, 78–83, DOI: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2022.4.11>

3. Інтеграція цифрових компетентностей і soft skills у підготовці фахівців соціальної роботи як умова захисту прав дитини у воєнний час

Сучасна система професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної роботи (ФСР) перебуває на перетині двох ключових вимог: володіння цифровими технологіями та здатності до ефективної соціальної взаємодії. Якщо перша група компетентностей – цифрові навички – забезпечує доступність допомоги, то друга – soft skills – гарантує чутливість і результативність взаємодії з дитиною, яка перебуває у складних життєвих обставинах.

Традиційно освітні програми соціальної роботи акцентували увагу переважно на психологічній підготовці та правових аспектах захисту прав дитини. Водночас війна показала, що без цифрових інструментів ці знання залишаються обмеженими у практичному застосуванні. Соціальний працівник має не тільки знати, як надати допомогу, а й володіти засобами її дистанційного донесення, особливо коли дитина перебуває у зоні бойових дій чи в евакуації за кордоном.

Таким чином, компетентнісний підхід у підготовці ФСР має передбачати синергію двох блоків компетентностей: цифрових (hard skills, пов'язаних із технологіями) та soft skills (м'яких навичок, орієнтованих на взаємодію). Саме їхнє поєднання формує цілісну здатність спеціаліста забезпечити реальний захист прав дитини.

В міжнародній освітній практиці існують приклади інтегрованих курсів, які поєднують розвиток цифрових навичок і soft skills, й можуть служити корисним зразком для підготовки ФСР. Так, у Латвії курс *“Crisis Communication in Social Work”* передбачає навчання студентів розпізнаванню кризових ситуацій та розвитку емоційної чутливості й ефективного комунікативного реагування в кризах, що є критично важливим для роботи в умовах війни²⁸. У Нідерландах курс *„Digital Child Rights”* в Університеті Лейдена (Universiteit Leiden) адресує проблеми захисту дітей в цифровій сфері: дизайн цифрових сервісів, етичні стандарти, правовий захист, що відповідає вимогам інтеграції знань про цифрову безпеку з правовим і соціальним контекстом²⁹. У Польщі спеціалізація *„Social Media Management & Digital Commerce”* у Collegium Civitas поєднує курси з цифрових технологій із практичними проектами, аналітикою та медіакомунікаціями, що дозволяє студентам

²⁸ RSU (Rīga Stradiņš University). Crisis Communication in Social Work (SZF_216) [Електронний ресурс]. URL: <https://www.rsu.lv/en/rsu-courses/crisis-communication-social-work-szf216>

²⁹ Universiteit Leiden. Digital Child Rights [Курс 2021-2022] [Електронний ресурс]. URL: <https://studiegids.universiteitleiden.nl/courses/110528/digital-child-rights>

не лише знати інструменти, але й застосовувати їх у реальних завданнях³⁰.

Такі курси демонструють, що ефективна інтеграція цифрових компетентностей і soft skills можлива і виправдана: вони формують не тільки технічні навички, але й чутливість, здатність до етичного реагування, кризової комунікації та підтримки дітей, які можуть зазнавати травм чи перебувати в небезпеці.

В Україні також з'являються окремі освітні ініціативи, орієнтовані на цифровізацію соціальної роботи. Зокрема, у межах національної платформи «Дія. Цифрова освіта» пропонуються курси з цифрової грамотності, які можуть бути інтегровані у програми підготовки майбутніх ФСР. У деяких університетах апробуються курси з кризової комунікації в онлайн-форматі, проте поки що бракує системної інтеграції цих двох компонентів.

В умовах війни інтеграція цифрових і soft skills набуває особливого значення.

По-перше, йдеться про дистанційні консультації для дітей у прифронтових зонах. Тут важливо, щоб фахівець не лише володів платформами для відеозв'язку, а й умів встановити довірливий контакт у форматі онлайн-спілкування, що вимагає високого рівня емпатії та емоційного інтелекту.

По-друге, актуальною є проблема створення безпечного цифрового простору. Захист від кібербулінгу, онлайн-експлуатації та поширення травмуючого контенту потребує подвійної компетентності: технічних знань (як виявити та заблокувати небезпечний контент, як працювати з налаштуваннями конфіденційності) та соціальних навичок (як підтримати дитину, що стала жертвою кібернасильства, як навчити її правилам безпечної поведінки онлайн).

По-третє, особливого значення набувають інтегровані освітні курси, що поєднують навчання цифровим інструментам із розвитком навичок кризової комунікації. Такі курси можуть включати моделювання ситуацій («дитина під час евакуації», «онлайн-консультація у кризовому стані»), використання кейсів і рольових ігор, де студенти одночасно відпрацьовують технічні прийоми й психологічні стратегії підтримки.

Таким чином, у військовому контексті інтеграція цифрових компетентностей і soft skills виступає не додатковою опцією, а ключовою умовою підготовки спеціаліста, здатного працювати з дітьми у кризових обставинах.

³⁰ Collegium Civitas. Social Media Management & Digital Commerce – спеціалізація, що включає цифровий маркетинг, аналітику, комунікації у цифровому середовищі [Електронний ресурс]. URL: <https://civitas.edu.pl/en/our-university/news/social-media-management-digital-commerce-2>

Інтеграція цифрових і соціально-комунікативних навичок потребує системних змін у змісті освітніх програм підготовки ФСР. Рекомендується:

1. Включати спеціалізовані модулі до навчальних планів: «Захист прав дитини у цифровому середовищі» (орієнтація на кібербезпеку, інформаційну грамотність, роботу з цифровими платформами); «Кризова комунікація в умовах війни» (акцент на емпатію, стресостійкість, навички онлайн-консультацій).

2. Створювати міждисциплінарні курси, що об'єднують викладачів соціальної роботи, психології, права та інформаційних технологій.

3. Запроваджувати практико-орієнтовані тренінги, зокрема: симуляції дистанційних консультацій у кризових ситуаціях; вправи з ідентифікації та блокування кібербулінгу; аналіз реальних кейсів соціальної роботи у цифровому середовищі.

4. Розвивати міжнародну співпрацю у сфері підготовки ФСР – залучати досвід програм UNICEF, UNESCO, ЄС, які вже мають практику інтеграції цифрових навичок і soft skills у роботу з постраждалими від війни.

Інтеграція цифрових компетентностей і soft skills у підготовці майбутніх ФСР є не лише відповіддю на виклики війни, а й стратегічною умовою розвитку системи соціального захисту дітей у XXI столітті. Цифрові навички забезпечують доступність допомоги, тоді як soft skills гарантують її чутливість та ефективність. Поеднання цих двох блоків створює основу для формування нового покоління фахівців соціальної роботи, здатних діяти у найскладніших умовах та забезпечувати реальний захист прав дитини.

ВИСНОВКИ

Проведений теоретичний та емпіричний аналіз дає підстави стверджувати, що цифрова грамотність і soft skills є фундаментальними компетентностями сучасного фахівця соціальної роботи. Їхнє поєднання безпосередньо визначає якість і результативність захисту прав дитини в умовах війни.

По-перше, цифрова грамотність забезпечує доступ дітей та їхніх сімей до базових прав: права на освіту через дистанційні формати навчання, права на безпеку завдяки формуванню навичок кібергігієни, а також права на достовірну інформацію, яка стає критично важливою у кризових ситуаціях.

По-друге, м'які навички (soft skills) дозволяють фахівцю соціальної роботи вибудовувати довірливі стосунки з дитиною, надавати підтримку в умовах травми та сприяти її психологічному відновленню. Емпатія, комунікабельність, стресостійкість і вміння працювати в кризових умовах формують той ресурс, який робить цифрові інструменти по-справжньому ефективними.

По-третє, саме інтеграція цифрових і соціально-комунікативних компетентностей створює основу для підготовки нового покоління фахівців соціальної роботи, здатних адекватно реагувати на виклики війни та забезпечувати захист прав дитини навіть у найскладніших обставинах.

Перспективи розвитку полягають у кількох ключових напрямках. По-перше, це включення тематики захисту прав дитини до програм цифрової грамотності та тренінгів з розвитку soft skills, що дозволить забезпечити комплексну професійну підготовку майбутніх соціальних працівників. По-друге, важливою умовою є розвиток міжнародного співробітництва: обмін досвідом із європейськими та світовими освітніми програмами, спільна розробка інтегрованих курсів і створення платформ для підвищення кваліфікації.

Таким чином, підготовка фахівців соціальної роботи у XXI столітті неможлива без поєднання цифрових компетентностей та soft skills. Саме ця інтеграція виступає запорукою того, що права дитини будуть не лише задекларованими, але й реально забезпеченими навіть у надзвичайних обставинах, зумовлених війною.

АНОТАЦІЯ

У статті обґрунтовано значення компетентнісного підходу до підготовки фахівців соціальної роботи у сфері захисту прав дитини в умовах воєнних викликів. Проаналізовано взаємозв'язок цифрової грамотності та м'яких навичок (soft skills) як системоутворювальних складових професійної компетентності соціального працівника. Здійснено огляд міжнародних і національних рамкових моделей цифрових компетентностей, представлено результати емпіричного дослідження рівня цифрової грамотності здобувачів спеціальності П10 Соціальна робота та консультування. Визначено ключові бар'єри у процесі практичної підготовки студентів, що знижують ефективність застосування цифрових інструментів у сфері захисту прав дитини. Особливу увагу приділено ролі soft skills – емпатії, активного слухання, асертивності, емоційного інтелекту, критичного мислення – у соціальній роботі з дітьми, які зазнали психологічних травм, пережили вимушене переміщення чи стали жертвами насильства. Показано значення міжвідомчої та міжнародної взаємодії для підвищення результативності механізмів захисту прав дитини. Окреслено перспективні напрями інтеграції цифрових і соціально-комунікативних компетентностей у зміст освітніх програм підготовки майбутніх фахівців соціальної роботи.

Література

1. UNICEF. More than half of Ukraine's children displaced after one month of war [Електронний ресурс]. URL: <https://www.unicef.org/press->

releases/more-half-ukraines-children-displaced-after-one-month-war (дата звернення: 21.09.2025).

2. Euronews. Nearly two-thirds of Ukrainian children displaced by war, says UN [Електронний ресурс]. URL: <https://www.euronews.com/2022/04/12/nearly-two-thirds-of-ukrainian-children-displaced-by-war-says-un?utm> (дата звернення: 20.09.2025).

3. SOS Children's Villages. More foster families needed for children who have lost parental care in the war in Ukraine [Електронний ресурс]. URL: <https://www.sos-childrensvillages.org/news/three-years-of-war-in-ukraine?utm> (дата звернення: 15.09.2025).

4. East Europe Foundation; EGAP Programme. A study of digital literacy among Ukrainians [Електронний ресурс]. URL: <https://oldegap.eef.org.ua/en/projects/research-of-digital-literacy-of-ukrainians/?utm> (дата звернення: 17.09.2025).

5. European Commission. The Digital Competence Framework for Citizens – DigComp 2.2 [Електронний ресурс]. URL: https://joint-research-centre.ec.europa.eu/digcomp/digital-competence-framework_en (дата звернення: 21.09.2025).

6. UNESCO. ICT Competency Framework for Teachers (ICT-CFT), Version 3 [Електронний ресурс]. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000265721> (дата звернення: 21.09.2025).

7. OECD. OECD Skills Outlook 2019: Thriving in a Digital World [Електронний ресурс]. URL: <https://doi.org/10.1787/df80bc12-en> (дата звернення: 21.09.2025).

8. Partnership for 21st Century Learning (P21). Framework for 21st Century Learning [Електронний ресурс]. URL: http://static.battelleforkids.org/documents/p21/P21_Framework_Definitions_BFK.pdf (дата звернення: 21.09.2025).

9. Міністерство цифрової трансформації України. Дія. Цифрова освіта [Електронний ресурс]. URL: <https://osvita.diia.gov.ua> (дата звернення: 21.09.2025).

10. Міністерство цифрової трансформації України. Рамка цифрової компетентності для громадян України [Електронний ресурс]. URL: https://thedigital.gov.ua/storage/uploads/files/news_post/2021/3/mintsifra-oprilyudnyue-ramku-tsifrovoi-kompetentnosti-dlya-gromadyan/%D0%9E%D0%A0%20%D0%A6%D0%9A.pdf (дата звернення: 21.09.2025).

11. ЮНІСЕФ Україна. Активно перевіряйте онлайн-джерела. Пресреліз. Київ: ЮНІСЕФ Україна, 2025. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/en/press-releases/actively-check-online-sources> (дата звернення: 23.09.2025).

12. ЮНІСЕФ Україна. Міністерство цифрової трансформації України. Міністерство цифрової трансформації та ЮНІСЕФ представили серію еду– та ентертейнмент-відео для молоді про

кібербулінг. Пресреліз. Київ: ЮНІСЕФ Україна, 2020. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/en/press-releases/ministry-digital-transformation-and-unicef-presented-edutainment-series-young-people> (дата звернення: 23.09.2025).

13. ASSERT LIFE. Освіта під час війни: чому надання студентам технічних засобів є критично важливим. Стаття. Київ: ASSERT LIFE, 2025. URL: <https://assertlife.org/en/education-during-wartime-technical-support/>. (дата звернення: 23.09.2025).

14. Петришин Б. Українці стали частіше користуватися інтернетом: 80% онлайн щодня – соціопитування. Стаття. Київ: Rubryka, 2024. Доступно: <https://rubryka.com/en/2024/01/26/ukrayintsi-staly-chastishe-korystuvatsya-internetom-80-onlajn-shhodnya-sotsopytuvannya/>. (дата звернення: 23.09.2025).

15. Національний інститут стратегічних досліджень України. Покращення психологічного благополуччя населення під час тривалої війни. Аналітична доповідь. Київ: НІСД, 2025. URL: <https://niss.gov.ua/en/doslidzhennya/socialna-politika/imprpving-psychological-well-being-population-during-prolonged-war>. (дата звернення: 23.09.2025).

16. Шеплякова І. О. До проблеми формування soft skills у процесі професійної підготовки майбутніх соціальних працівників. *Сучасні реалії та перспективи соціального виховання особистості в різних соціальних інституціях* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Харків, 25 листопада 2021 р. Харків : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2021. С. 70–72.

17. Кочубей Тетяна, Ткачук Юлія. Соціальні навички soft skills у системі компетентностей майбутніх соціальних працівників. *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2021. № 2(7). С. 42–50.

18. Курило В. С., Караман О. Л., Степаненко В. І. Розвиток критичного мислення як напрям роботи соціального педагога щодо подолання негативних трансформацій особистості в умовах війни. *Інноваційна педагогіка*. 2024. №. 72.

19. UNICEF. (2025, June 3). *Threefold increase in number of children killed or injured in Ukraine over past three months*. UNICEF Europe and Central Asia. <https://www.unicef.org/eca/press-releases/threefold-increase-number-children-killed-or-injured-ukraine-over-past-three-months> (дата звернення: 23.09.2025).

20. UNICEF. (2023, August 22). *At least 16 children killed or injured every week in Ukraine as escalation of war nears 18-month mark*. UNICEF Europe and Central Asia. <https://www.unicef.org/eca/press-releases/average-least-16-children-killed-or-injured-ukraine-every-week-escalation-war-nears> (дата звернення: 23.09.2025).

21. OECD. (2022). *Supporting the social and emotional well-being of refugee students from Ukraine in host countries*.

<https://www.oecd.org/education/supporting-the-social-and-emotional-well-being-of-refugee-students-from-ukraine-in-host-countries-d7250ef7-en.htm> (дата звернення: 23.09.2025).

22. Міністерство соціальної політики, сім'ї та єдності України : офіційний веб-сайт. URL: <https://www.msp.gov.ua/> (дата звернення: 25.09.2025).

23. Національна соціальна сервісна служба України : офіційний веб-сайт. URL: <https://nssu.gov.ua/> (дата звернення: 25.09.2025).

24. Офіс Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини : офіційний веб-сайт. URL: <https://ombudsman.gov.ua/> (дата звернення: 25.09.2025).

25. Шевчук, О. Формування soft skills у майбутніх соціальних працівників у процесі практичної підготовки. *Ввічливість. Humanitas*. 2022. 4, 78–83, DOI: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2022.4.11>

26. RSU (Rīga Stradiņš University). Crisis Communication in Social Work (SZF_216) [Електронний ресурс]. URL: <https://www.rsu.lv/en/rsu-courses/crisis-communication-social-work-szf216> (дата звернення: 25.09.2025).

27. Universiteit Leiden. Digital Child Rights [Курс 2021-2022] [Електронний ресурс]. URL: <https://studiegids.universiteitleiden.nl/courses/110528/digital-child-rights> (дата звернення: 25.09.2025).

28. Collegium Civitas. Social Media Management & Digital Commerce – спеціалізація, що включає цифровий маркетинг, аналітику, комунікації у цифровому середовищі [Електронний ресурс]. URL: <https://civitas.edu.pl/en/our-university/news/social-media-management-digital-commerce-2> (дата звернення: 25.09.2025).

Інформація про авторів:

Петровська Катерина Володимирівна,

кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри соціальної роботи та інклюзивної освіти

Бердянського державного педагогічного університету
вул. Університетська, 55А, м. Запоріжжя, 69011, Україна

Тургенєва Анастасія Олександрівна,

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри соціальної роботи та інклюзивної освіти

Бердянського державного педагогічного університету
вул. Університетська, 55А, м. Запоріжжя, 69011, Україна